

Indledning

Middelalderen er blevet populær. Forårets udstilling på Nationalmuseets om Kalmarunionen og Dronning Margrethe d.I blev eksempelvis et tilløbsstykke af format, selvom temaets kvindepolitiske aspekt ærgerligt nok var fraværende i udstillingen. Tidligere opfattedes middelalderen som en mørk tid, hvor pest og krige hærgede, og hvor den brede befolkning blev undertrykt materielt og åndeligt af feudale godsejere og den katolske kirke. Men selvom der findes sådanne træk i middelalderen, søger mange forskere nu at omdefinere den 'mørke middelalder' som en dynamisk periode, og har sat fokus på middelalderens eget lys. Kvinde- og kønsforskere har selvfølgelig deltaget i denne proces. Og at der sker en opvurdering af både de vilkår middelalderens kvinder levede under, og af middelalderens kønsopfattelse, spores tydeligt i artiklerne i dette nummer af *Kvinder, Køn og Forskning*.

Middelalderen sætter den europæiske modernitet i perspektiv. Det er måske derfor, at vi i den senmoderne kultur vælger at kaste blikket på middelalderen som en vigtig periode. Den indeholder såvel fremmedhed som kontinuitet i forhold til vores egen tid og den vesteuropæiske civilisations man-

ge fragmenter. Vi har brug for at vide noget om middelalderen for at forstå hvem vi er, og hvordan vi er blevet som vi er. Men også for at forstå hvad vi ikke længere er, og hvordan det, vi tager for givet, ikke behøver at være det.

Den sociale konstruktionsteoris perspektiver er således ikke kun noget, der er beholdt studier af moderne perioder. Kvinde- og kønsforskere har i middelalderforskningen, som på mange andre områder, været med til at introducere og udvikle konstruktionsperspektivet. Spørgsmålet om konstruktion har naturligvis ikke blot indflydelse på den synsvinkel man har, i forhold til kvinder og køn i middelalderen. Det er også et spørgsmål om, at vi selv er med til at konstruere middelalderen i relation til vores egen tids behov og normer.

I det indledende essay af Nanna Damsholt "Med middelalder er det som med leverpostej..." fokuseres der netop på vores reception af middelalderens kvinder og dens kønsopfattelse, eksemplificeret ved maleren Agnes Slott-Møllers billeder fra slutningen af sidste århundrede. Agnes Slott-Møller var inspireret af folkeviser, og de middelalderkvinder hun malede formidlede et kvindebillede, som placerede sig i den tids romantiske og nationalbevidste univers. Hendes billeder har været en del af hendes tids middelalderopfattelse, men har samtidig også præget denne periodes forståelse af, hvordan de ideelle kønsidentiteter og forhold mellem mænd og kvinder burde være. Nanna Damsholt bruger Agnes Slott-Møllers billeder til at minde om, at middelalderen er noget, der foregår i receptionerne af den, og er ikke blot en fjern og afsluttet fortid. Men samtidig er det Damsholts pointe, at Slott-Møllers romantisering af en svunden tids kvinder, kan udtrykke den praktisk-romantiske dobbelthed i forhold til kvindekønnet, som også nutidens kønsbevidste kvinder deltager i: Kvinder som selvstændige, frigjorte individer på den ene side, og som æstetiske og romantiske på den anden.

Nutidens store interesse for spirituelle kvinder, og for kvindelige mystikere er måske også et tegn på vores tids behov? De næste to artikler tager fat på dette felt. I artiklen "Køn, krop og ånd i middelalderen" peger Else Marie Wiberg Pedersen på, hvordan middelalderens kategorier køn og krop ikke uden videre har de værdier og egenskaber, som vi traditionelt tillægger dem i en 'middelalderlig' sammenhæng. Kropslighed og kvindelighed blev ikke opfattet entydigt negativt. De kan heller ikke siges at være fænomener, der stod i direkte modsætning til ånd og mandlighed. I de cisterciensermunke og -nonners teologiske skrifter, som Wiberg Pedersen analyserer, finder hun derimod en kreativitet i billedsproget, der overskrider de faste forestillinger om både kønnenes egenskaber generelt, og de kønsmæssige attributter, de kristne hovedfigurer specifikt tillægges. I stedet for at fremhæve kendte dikotomier mellem Eva og Maria, samt mellem krop og ånd, viser det sig, at disse skrifter er mere differentierede. Dels er de situationsafhængige, og dels bruger specielt de kvindelige skribenter retoriske strategier, der fremhæver kvindeligheden som noget positivt.

"For hendes ansigt skinnede som solen..." et titlen på Britt Istofts artikel om den berømte tyske mystiker og abbedisse Hildegard af Bingens dybt fascinerende visioner. Også Hildegard var en fornyer af det teologiske sprog. Britt Istoft fremhæver, hvordan det kvindelige er indeholdt i det kristne gudsbillede Hildegard ser i skikkelse af Kærligheden (*Caritas*) og Visdommen (*Sapientia*). Istofts analyse af Hildegards store visionære værk *De operatione Dei* leder også frem til, hvordan den kvindelighed, der findes i Gud, bliver både vejledende og legitimerende for de jordiske kvinder i Hildegards kloster. På den måde indeholder Hildegards visioner både teologisk og praktisk indsigt. Også de smukke illustrationer til visionerne, er et spændende indblik i en verden, der er både anderledes og nærværende.

De visionære kvinder i middelalderen var naturligvis få og exceptionelle, omend deres indflydelse har været stor. For de mere almindelige kvinder var livet og mulighederne anderledes. Forskningen i middelalderkvinders hverdagsliv er besværliggjort af manglende kilder eller af kilder, der er skrevet af mænd. Men Auður Magnúsdóttir har kastet sig ud i opgaven, her med artiklen "Rík mans frilla eller fattig mans fru?". Hun undersøger de islandske frillers forhold, dvs. de kvinder, der levede i udenomsægteskabelige forhold til mænd. Vores vante forståelse af disse kvinders vilkår er måske præget af den kristne opfattelse: friller som stakkels, nærmest prostituerede kvinder. Men trods de to foregående artiklers understregning af den *kristne* europæiske middelalder, så er den tidligere middelalder i skandinavisk sammenhæng en brydningstid og på Island endog længere frem. Auður Magnúsdóttirs artikel frem-

hæver, hvordan det ikke var skamfuldt af være frille i 1200-tallets Island, selv om den kristne kirke søgte at fordømme frillevæsenet. Frillevæsenet blev opretholdt af politiske og økonomiske grunde, men også et kærlighedsforhold kunne være årsagen. Der er i følge Magnúsdóttir ikke noget der tyder på at, frillerne var uden rettigheder og indflydelse, omend kildematerialet er spinkelt.

Debatsiderne i dette nummer af *Kvinder, Køn og Forskning* byder på endnu nogle anmeldelser af Forskningsrådenes Strategiplaner set fra kvindekønsforskeres synspunkt. Denne gang strategiplanerne fra de medicinske og samfundsvidenskabelige råd. Om 'middelal der' kan give en yderligere dimension i læsningen af disse planers udsigter, må så være et åbent spørgsmål.

Dorthe Gert Simonsen